

[T] **NIET LANGER “DWERGEN BUITEN DE MUREN”.
HET NEGENTIENDE COLLOQUIUM
NEERLANDICUM IN LEIDEN**

“De relatie tussen de overheid en het veld heeft een ernstige crisis doorgemaakt.” Jan Renkema, voorzitter van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek (IVN), wond er geen doekjes om in zijn openingstoespraak van het negentiende Colloquium Neerlandicum aan de Universiteit Leiden (17-21 augustus 2015). In de maanden voorafgaand aan het colloquium was er heibel ontstaan tussen de IVN en de Taalunie, haar subsidiënt, naar aanleiding van zonder overleg aangekondigde bezuinigingen (zie ook het artikel in *Ons Erfdeel* 3/2015 van Lut Missinne en Jaap Grave).¹ Renkema toonde zich strijdvaardig maar genuanceerd, en wees erop dat er intussen een voorlopig compromis is gesloten tussen de IVN en de Taalunie. Dat bevat deze drie punten: 1) de voorgestelde bezuinigingen in de huidige vorm gaan niet door; 2) de Taalunie verschaft openheid over haar financiële situatie; 3) de Taalunie maakt samen met de IVN nieuw beleid met de daarbij behorende financiële kaders.

Wat dat precies inhoudt, werd door Renkema toegelicht. Een onafhankelijke Adviesgroep Financiële Openheid (AFO) zal het financiële beleid van de Taalunie tegen het licht houden. Dat gebeurt in opdracht van de Taalunie en op verzoek van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek. De AFO heeft een dubbele opdracht: financiële transparantie over het budget van de Taalunie verschaffen en adviseren over een procedure om te komen tot een evenwichtige verdeling van de middelen. Alle financiële stukken van de Taalunie – van begrotingen tot jaarrekeningen – over de afgelopen jaren zullen door de AFO worden bekeken. Daarnaast zijn ook gesprekken voorzien met de hoofdrolspelers in deze zaak. Naast dit financiële onderzoek is er ook een inhoudelijk meerwaarde-onderzoek gepland naar het onderwijs Nederlands buiten het taalgebied. Dit zal gebeuren onder leiding van het Nederlandse Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Meer informatie en recente ontwikkelingen in dit verhaal zijn te volgen via de websites van de Taalunie (www.taalunieversum.org) en de IVN

(www.ivn.nl).

Na Renkema sprak Geert Bourgeois, minister-president van de Vlaamse regering, de internationale neerlandici toe. Daarbij hoorde enige historische duiding. Het Nederlands – met name de standaardtaal waarvoor men naar het noorden keek – is voor Vlamingen altijd een ontvoedingsmiddel geweest in het tweetalige België, waar het Frans lang de taal van de macht was. (Uit twee haast terloopse uitspraken tijdens de openingsdag bleek dat Nederlanders een andere, veel meer vanzelfsprekende omgang hebben met de standaardtaal. Zo vanzelfsprekend zelfs, dat ze die taal bijna achteloos inruilen voor het dominante Engels. Zo verklaarde Carel Stolker, rector van de Leidse Universiteit en gastheer van het colloquium, in zijn welkomstwoord dat hij blij was eens een toespraak in het Nederlands te kunnen houden. Ook Leids loco-burgemeester Marleen Damen verklaarde tijdens een receptie in het stadhuis hoe uitzonderlijk het voor haar was om een groep in het Nederlands te woord te staan). Vanuit de geschiedenis van de Vlaamse ontvoeding verklaarde Bourgeois het blijvende belang van het Nederlands – én van het onderwijs daarvan in het buitenland – voor zijn bewindsploeg. Het Algemeen Nederlands noemde hij een middel tot sociale cohesie, een manier om in te zetten op verbinding in de samenleving. Voor Bourgeois blijft Nederland ook een evidente bondgenoot. Hij verwees naar de vele activiteiten ter gelegenheid van het Vlaams-Nederlandse feestjaar BesteBuren en naar de gezamenlijke aanwezigheid van Vlaanderen en Nederland op de Frankfurter Buchmesse in het najaar van 2016.

Naast deze beleidsmatige informatie was tijdens de openingssitting in het statige Groot Auditorium van de Leidse Universiteit gelukkig ook veel rijke inhoud te horen. Emilie Gordenker, directeur van het Mauritshuis, vertelde een spannend verhaal over *Saul en David*, een schilderij dat nu, volgens haar na acht jaar onderzoek, definitief aan Rembrandt kan worden toegeschreven. Gordenker legde uit dat het ging om een zeer complex, technologisch onderzoek door een internationaal team van experts dat veel weg had van een *crime scene investigation*. Het museum verkocht deze zaak-*Saul en David* dan ook aan de pers en het publiek met een verwijzing naar de Amerikaanse misdaadserie *CSI*, waarin veel

nadruk ligt op forensisch onderzoek. (De details zijn overigens te lezen op de website van het Mauritshuis, www.mauritshuis.nl.) Populariserend? Gordenker had het liever over een vertaalslag om een complex verhaal toegankelijk te maken voor een breed publiek. Een zinnetje uit Gordenkens betoog dat we instemmend noteerden: “Je moet het publiek serieus nemen. Het is intelligent genoeg.” Dat had ook Frank Westerman begrepen, die een begeesterende lezing hield over zijn boek *Stikvallei* (De Bezige Bij, 2013). Hij greep zijn tekst (over een vallei in Kameroen waar in 1986 op mysterieuze wijze alle dieren en 1.746 mensen omkwamen) aan voor een beschouwing over hoe mensen verhalen nodig hebben om de werkelijkheid te verklaren. Twee mooie citaten hier: “We leven in een culturele werkelijkheid; we stoten ons vaker aan een mening dan aan een tak.” En: “Feiten veranderen de wereld niet, verhalen wel.”

Na deze inspirerende verhalen, kon het echte colloquium beginnen: de tientallen lezingen van neerlandici uit de hele wereld, met als overkoepelend thema “hyperdiverse neerlandistiek”. Die notie vertrok vanuit de vaststelling dat de Nederlandse taal en cultuur zich steeds meer bewegen in een meertalige en multiculturele context. Gevolg: verscheidenheid en fluiditeit. Welke effecten heeft dat op de neerlandistiek, zowel nationaal als internationaal, en op de verhoudingen tussen de intramurale en extramurale studie van de Nederlandse taal en cultuur?

Het thema van hyperdiversiteit kwam in de meeste bijdragen aan het colloquium slechts zijdelings of impliciet aan de orde. Veel neerlandici richtten zich op heel specifieke onderwerpen: vertalingen in het Frans van Hugo Claus’ theaterteksten; hoe Stef Bos met liedjes en gedichten optreedt als cultureel bemiddelaar tussen Nederland, Vlaanderen en Zuid-Afrika; de omgang met de Nederlandstalige literaire canon in de culturele context van Zuid-Afrika; Nederlandstalige poëzie over de Europese buitenlanden; en de jubilea van zeventiende-eeuwse Nederlandse schrijvers in de negentiende eeuw in het kader van de negentiende-eeuwse natievorming. Nog even over dat laatste voorbeeld: het blijft voor een moedertaalspreker van het Nederlands toch prachtig om te zien met welke

toewijding en enthousiasme een jonge Poolse neerlandicus zich buigt over Vondel, Hoof en Huygens. Des te interessanter – al kwam dat in de lezing niet helemaal uit de verf – waren de parallellen die de onderzoeker zag tussen de negentiende-eeuwse natievorming in Nederland en die in Polen na het uiteenvallen van het Oostblok. Op zulke momenten werd de meerwaarde van een hyperdiverse aanpak duidelijk: wie met een andere blik naar een bekend onderwerp kijkt, ziet nieuwe verbanden.

Dat moest ook blijken uit een van de opvallendste en meest besproken lezingen tijdens het colloquium: de panelsessie “Naar een nomadische neerlandistiek” van Jane Fenoulhet (University College London), Gerdi Quist (UCL), Jaap Grave (UCL Centre for Low Countries Studies, London). Jane Fenoulhet, die eerder al de nomadische theorie van filosofe Rosi Braidotti toepaste op het oeuvre van Cees Nooteboom (*Nomadic Literature. Cees Nooteboom and his Writing*, Peter Lang, Oxford, 2013), ziet in dat nomadisme nieuwe wegen voor de neerlandistiek. De nomadische theorie houdt in dat nationale grenzen niet langer gelden en dat de identiteit als vaststaand gegeven niet (meer) bestaat. Toegepast op de neerlandistiek betekent dit dat Nederland en Vlaanderen niet langer het vanzelfsprekende centrum zijn, en dat de Nederlandse taal en cultuur in verband met, of zelfs samen met andere talen en culturen moeten worden bestudeerd. De nomadische figuur bij uitstek is de vertaler, als *passeur* of veerman tussen twee talen. Aangezien identiteit in het nomadisme fluide en hybride is, is deze theorie ook vitalistisch: een individu moet zichzelf altijd opnieuw definiëren. Dat zou, in het onderzoek van neerlandici, moeten leiden tot een open en onderzoekende houding.

Hoewel deze sessie zich voornamelijk op theoretisch terrein bevond, gaf Fenoulhet ook enkele praktische voorbeelden. In haar lessen in Londen zitten studenten met alle mogelijke achtergronden en dus ook zeer diverse moedertalen. Dat vraagt om een andere aanpak dan bij een eentalig Engels (of Nederlands) publiek. Fenoulhet doceert in Londen ook Nederlandstalige literatuur aan studenten van andere talen – zij lezen de besproken werken dan in vertaling. Deed deze mededeling hier en daar al een wenkbrauw in de hoogte gaan – Nederlandse

letterkunde in vertaling doceren? – dan was er nog meer verbazing te noteren toen Jaap Grave zich afvroeg of de neerlandistiek überhaupt nog wel in het Nederlands moest worden gegeven. Grave greep het nomadisme aan om een aantal zaken ter discussie te stellen: de neerlandistiek zou zich volgens hem minder moeten richten op gesproken en geschreven taalverwerving, maar veel meer op culturele en literaire aspecten. Volgens Grave moet neerlandistiek ook veel meer aansluiting zoeken bij andere, het liefste kleinere taal- en cultuurstudies, zoals de scandinavistiek of de Oost-Europese talen, en niet bij de germanistiek, anglistiek of romanistiek. Hoe verder van het centrum, hoe ruimer de blik wordt en hoe meer kans op vernieuwende inzichten, aldus Grave. Daarmee was de kern van deze discussie over nomadisme geraakt: wie bepaalt de norm? Voor Grave was het duidelijk dat de verhouding tussen nationale en internationale neerlandistiek niet langer die is van centrum versus periferie – hij pleitte uitdrukkelijk voor aandacht voor de marge en de minderheden. Andere extramuraal neerlandici bepleitten dan weer een stabiele identiteit en norm.

Veel vragen hierover waren er natuurlijk ook, onder meer van Lut Missinne (Westfälische Wilhelms-Universität Münster), die uitgebreid reflecteerde op de lezingen van Fenoulhet, Grave en Quint: in welke taal moet nomadische neerlandistiek worden onderwezen? Welke institutionele plek moet die krijgen? Wat zijn de doelen er precies van? Henriette Louwerse (University of Sheffield) vroeg zich af in welke mate het nomadisme toch nog uitging van een zekere norm, een mainstream. En wordt de nomade dan niet de nieuwe dominante identiteit? Voor mensen als Hilde Neus en Wim Rutgers, neerlandici in respectievelijk Suriname en Curaçao, leken hyperdiversiteit en nomadisme vanuit hun “perifere” positie dan weer vanzelfsprekend.

Twee zaken werden in deze discussie in ieder geval duidelijk: het debat over de toekomst van de neerlandistiek wordt zeer levendig gevoerd en vooral: de “buitenlandse” neerlandistiek werpt zich meer dan ooit op als volwaardig en evenwaardig aan de “binnenlandse” (Nederlandse en Vlaamse) neerlandistiek.

Voor we afronden met een verslagje van de

slotvergaderingen op de laatste dag van het colloquium, nog een paar losse opmerkingen en bijgedachten, opgedaan in Leiden: er is in de internationale neerlandistiek sprake van een nieuwe, jonge generatie die het roer overneemt; er waren niet zo veel Frans(talig)e neerlandici aanwezig; Oost- en Centraal Europa, met name Polen, en Zuid-Afrika waren dan weer wel ruim vertegenwoordigd; en grosso modo bleek dit colloquium meer Nederlands dan Vlaams getint, zowel wat betreft het aantal aanwezigen als de thema's van de lezingen.

Op de slotdag werd uitgekeken naar de boodschap van de Taalunie, na eerder vermelde spanningen met de IVN. Namens de Taalunie bood Maya Rispens – algemeen secretaris Geert Joris was met vakantie – excuses aan voor de zonder overleg aangekondigde bezuinigingen van het voorjaar. Ze sprak haar grote waardering uit voor het werk van de IVN. Uit de reacties van de leden bleek dat deze excuses gewaardeerd werden, maar dat het een tijd zal duren vooraleer het vertrouwen tussen beide instellingen weer hersteld is. Op de vraag waarom de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren van de Taalunie zich tijdens het conflict tussen Taalunie en IVN in stilzwijgen had gehuld, antwoordde de voorzitter dat de Raad alleen adviezen kan geven aan het comité van ministers en niet de Taalunie aanstuurt.

Leden van de IVN twijfelden tijdens de discussie ook aan de doorstart van het Erasmus Taalcentrum in Jakarta. Die werd aangekondigd voor 1 januari 2016. Het Taalcentrum is op dit ogenblik gesloten. Volstaan de startsubsidie van het Nederlandse Ministerie van OCW (circa 200.000 euro) en de inspanningen van de Nederlandse ambassadeur in Indonesië om de nodige fondsen te verzamelen? Desgevraagd antwoordde een aanwezige ambtenaar van OCW dat het niet steunen van taalinstututen in het buitenland een politieke beslissing is van de Nederlandse overheid.

De leden ventileerden ook hun scepsis en ongerustheid over het onderzoek naar de meerwaarde van het onderwijs Nederlands buiten het taalgebied dat OCW wil laten uitvoeren. Maya Rispens had het over “*social return on investment*”, en zei dat zowel de Taalunie als de IVN tot nu toe hadden nagelaten om die meerwaarde aan te tonen aan de overheden, vooral de Nederlandse. Toch bleef

bij de leden de scepsis bestaan over de meetbaarheid van de effecten van onderwijs. Is de “waarde” van neerlandici als vertalers, ambassadeurs, passeurs en adviseurs niet vanzelfsprekend, werd er geopperd.

Op het einde van het colloquium trad ook het nieuwe bestuur aan van de IVN. Jan Renkema gaf na negen jaar trouwe dienst de voorzittershamer over aan Henriette Louwerse (Sheffield). Vicevoorzitter werd Jelica Novacovic-Lopusina (Universiteit Belgrado), secretaris Els Stronks (Universiteit Utrecht), penningmeester Matthias Hüning. (Freie Universität Berlin). Het mag duidelijk zijn: de tijd is voorbij dat de neerlandici die niet in Nederland of Vlaanderen werken “dweren buiten de muren” zijn, zoals de kersverse voorzitter opmerkte.

Afspraak in 2018 in Leuven (of Brussel?) voor het twintigste Colloquium Neerlandicum.

PIETER COUPÉ

Website van het colloquium: www.ivnnl.com/colloquium-19/index.

Noot

(1) LUT MISSINNE EN JAAP GRAVE, “Heibel over de Taalunie en bezuinigingen in de buitenlandse neerlandistiek”, *Ons Erfdeel*, jg. 58 (2015), nr. 3, pp. 186-191.